

El procés de construcció de la identitat nacional

Álvarez Junco

Naixement de la nació moderna

- ▶ **La identitat moderna és inventada en l'Edat Moderna i Contemporània.**
- ▶ **Basada en dades culturals prèvies al servei d'un projecte polític.**

HISPÀNIA

- ▶ El terme existeix des de l'edat antiga i mitjana, incloent Portugal.
- ▶ Dominació romana: no sembla generadora d'una identitat distinta a la resta de regions romanes europees.
- ▶ S.V i VII expressions d'orgull propi dels pobles gots, més aviat relacionat amb la legitimitat de l'Església i monarquies que del nacionalisme contemporani.

HISPÀNIA

- ▶ Edat Mitjana: unificació de regnes per RR.CC, accés Habsburg a la supremacia europea (suma de diplomàcia i afortunat descobriment d'Amèrica que crea halo carismàtic, i se viu període de creativitat cultural (Edat Daurada).

Origen dels estereotips culturals

- ▶ Degut a la connexió de les identitats pre-nacionals amb el catolicisme contra-reformista, la reforma protestant i la **impremta** (B.Anderson).
- ▶ Paper de les guerres de religió: eren guerres civils, internes però es presentaven com a enfrontament extern entre les “formes de ser nacionals”.
- ▶ A Espanya no se permetia llegir la Bíblia però els Habsburg eren pro-papistes i afavoriren la **identitat religiosa**.

Més factors d'identificació

- ▶ S XVI. La neteja ètnica: la conversió de musulmans i jueues pels RR.CC., en una terra de frontera per homologar-se amb la resta d'Europa. No va servir per trencar el prejudici.

PERCEPCIÓ EXTERNA

- ▶ Sadisme inquisitorial del XVII, fanatisme, fatuïtat aristocràtica, conqueridor avariciós, genocidi d'indis...
- ▶ Espanya no com a regne, sinò agregat de regnes i senyories amb diversitat de lleis, tributs i monedes.
- ▶ Causa: confusió entre conjunt ètnic i monarquia, manca d'alternatives a la monarquia per la noblesa com a conjunt estructurat i representatiu del regne.

-
- ▶ Conseqüències: imposició d'una ortodoxia catòlica, la lleialtat al rei, sentiment d'honor, llinatge i neteja ètnica.
 - ▶ Efectes sobre posteriors projectes modernitzadors: els il·lustrats i liberals no podien conciliar la identitat cristiana vella, nobiliària i contra reformista amb llurs programes per considerar-se anti-patriotes
-
-

sXVIII

- ▶ Transició cap el liberalisme:
- ▶ Substitució dels Habsburg, copiant model Lluís XI a França (centralització, homogeneïtat jurídica i política al territori) per presentar-se com a regne d'Espanya.

La Il·lustració va vincular el creixement de l'economia amb la construcció de la identitat nacional (Reials Acadèmies, bandera nacional, marxa de granaders...) però la invenció de la tradició no va ser fàcil i se'ls va acusar de "traïdors".

- ▶ Pèrdua de territoris flamencs i italians, i Portugal.
-
-

sXIX

- ▶ S'inicia amb una guerra contra l'estranger, què en l'imaginari nacional fou un moviment popular reforçat per la recreació cultural (història, literatura i art) pròpia de l'època.
- ▶ El romanticisme va canviar la visió exterior d'Espanya i la agressivitat protestant del principi va evolucionar cap una anàlisi admirativa dels viatgers anglesos i francesos (Merimeé, Victor Hugo, Lord Byron) per la sinceritat i profunditat de creències religioses (flamenc, toros, alhambrisme, processions, garrote vil) subjacents front el materialisme de llurs societats.

Primeries 30. s XIX

- ▶ Europa: Pacte entre sectors liberals (intel.lectuals, professionals, burgesia comercial i industrial) i antigues oligarquies o restes nobiliàries, va substituir o acompanyar la revolució liberal amb l'expansió imperial.
- ▶ Espanya: comença el segle XIX perdent quasi la totalitat del seu imperi americà, incapaç d'irredentisme (a Gibraltar, per la potència anglesa), ni de generar nou projecte nacional (fracàs de l'Unió Ibèrica)

EL DESASTRE DEL 1898

- ▶ El problema de la passivitat popular vist en perspectiva pot ser que no se varen “nacionalitzar” les masses.
- ▶ Però la crisi de consciència d'eixes èlits escolaritzades en el nacionalisme, va fer mossa en unes classes que eren provincianes sense contacte amb el món modern, industrial ni econòmic (malgrat apel·lar a l'europeització o modernització).

Anys 20.

- ▶ Superació amb casticisme optimista. Obri la 2ª fase de la guerra d'Àfrica, i espanyolismeo de Primo de Rivera al voltant de la nació, no del rei.
- ▶ Reacció tardana per dos problemes:
 - ▶ Minsa participació de l'Estat en la tasca nacionalitzadora (alguns intel.lectuals liberals i populistes varen defensar la participació d'Espanya en la IGM per modernitzar-se)
 - ▶ Atracció èlit modernitzadora per ideals aliens:
 - ▶ Mite de la revolució social, construcció societat nova mitjançant socialisme o anarquisme.
 - ▶ Nacionalismes alternatius a l'espanyol (catalanisme)

Primer terç sXX

- ▶ Liberals de totes les faccions, dictadura de Primo, II República entenen la necessitat de foment: enlairament modernitzador amb intensa urbanització.
- ▶ II República, projecte liberal laic, incideix en la pedagogia com a clau modernitzadora, ve aminorada la seua capacitat integradora pel sectarisme refugiat a la tradició catòlica.

Xoc visions nacionals del XIX: liberal, laica, progressista/catòlic-conservadora

- ▶ A la guerra va succeir una etapa de nacionalització de masses sense capacitat integradora.
- ▶ A la pressió nacionalitzadora totalitària (1ª fase règ. franquista) s'afegien els límits intel.lectuals de l'oposició què també plantejaven els problemes polítics en termes d'“essència espanyola”.

EL PROBLEMA ESPANYOL

- ▶ Qüestió literària què va seguir cultivant-se des del XVII fins aleshores:
 - ▶ Ortega: culpa de visigots, què no vigoritzaren la romanització
 - ▶ Sánchez Abornoz: Hispània, anterior als gots
 - ▶ Américo Castro: regeixen en l'Edat Mitjana i convivència de les 3 cultures
- ▶ IIG: va fer anacrònic aquest plantejament historicista, les causes eren més actuals (s. XIX i franquisme).
- ▶ 50: mite dels caràcters nacionals, coincideix amb nacionalismes perifèrics

SXX. Identitat nacional problemàtica

- ▶ Feblesa econòmica (arrossegament de deute derivat de guerres napoleòniques i carlines què impedeix foment de l'Estat) i política (successió de formes polítiques no integradoras) de l'Estat.
- ▶ El procés nacionalitzador no tenia objectiu definit.

Utilitat dels nacionalismes culturals

Objectius polítics:

- ▶ Modernitzar la societat
- ▶ Preservar les tradicions heretades front a la modernitat.
- ▶ Formació d'unitats polítiques més amples.
- ▶ Fragmentació d'imperio multi-ètnics en unitats més petites que s'independitzen
- ▶ Enfortiment de l'Estat mitjançant llur expansió front els veïns.
- ▶ Assumpció d'àrees o competències que li resultaven alienes.

